Subota, 8. rujna 2018.

UPOZORAVAJUĆE IZVJEŠĆE SKUPINE BIOS O ŠTETNOSTI SADAŠNJEG MODELA KORIŠTENJA FOSILNIH GORIVA PRIPREMLJENO ZA UN

Kapitalizam nas ne može spasiti od propasti

Današnji dominantni ekonomski pristupi temeljeni na pretpostavci stalnog energetskog i materijalnog rasta više neće biti mogući, a obnovljivi izvori energije i ekološki standardi ne mogu ostvariti profite po zakonima slobodnog tržišta

Jasmin ĐEČEVIĆ

Svijet kapitalizma kakvog poznajemo bliži se kraju, a smrtnu presudu trenutno prevladavajućem sustavu potpisat će – energija, točnije pomanjkanje iste. Ta tvrdnja proizlazi iz vrlo upozoravajućeg izvješća skupine finskih znanstvenika koji su svoj rad pripremili za potrebe Ujedinjenih naroda, točnije za cjeloviti UN-ov dokument o globalnom održivom razvoju koji se objavljuje svake četiri godine i koji će svoje novo izdanje imati 2019.

Što će točno UN-ov izvještaj iduće godine sadržavati nije poznato, ali ono što je finska skupina BIOS, koja okuplja interdisciplinarne istraživače i znanstvenike, zaključila u svojoj analizi, može se pojednostavljeno sažeti u ovo: vrijeme jeftine i obilne energije iz fosilnih goriva je prošlost, proizvodnja energije iz obnovljivih izvora je skupa i teška, a efekti klimatskih promjena bit će sve prisutniji, stoga, da bi svijet došao do faze održivog razvoja, moraju se dogoditi drastične promjene. Te promjene nužno zahtijevaju i nove ekonomske modele koji se ne mogu bazirati na slobodnoj trgovini i mantri kako će »tržište riješiti stvar«.

– Ekonomije se prvi put u povijesti okreću manje efikasnim energetskim izvorima, društva će morati uložiti više, a ne manje truda da bi zadovoljila osnovne ljudske potrebe – navodi se u dokumentu skupine koju je vodio finski ekonomist Paavo Järvensivu.

Pretpostavke iz vremena obilja

Uz nagle klimatske promjene, gubitak bioraznolikosti i slične okolišne opasnosti, društva svjedoče rastućoj nejednakosti, nezaposленosti, sporom ekonomskom rastu, povećanju razine duga i vladama bez učinkovitih alata za upravljanje ekonomijama. Današnji dominantni ekonomski pristupi i modeli razvijeni su za vrijeme energetskog i materijalnog obilja, temelje se ne pretpostavci stalnog energetskog i materijalnog rasta. Ti modeli predviđaju samo male promjene u postojećem ekonomskom poretku stoga nisu dostatni za objašnjenje sadašnjeg neteža, tvrde finski znanstvenici i postavljaju pitanje kakvo nam ekonomsko razumijevanje i upravljanje treba u tako dramatičnim promjenama?

Prema njihovom mišljenju, rješenje je u takvim situacijama moguće samo promjenama na razini sistema, a takve promjene pak mogu napraviti samo gospodarstva snažno upravljana od strane države. Taka ideja je, naravno, u suprotnosti s danas dominantnim stavom o slobodnoj trgovini i otvorenom tržištu sa što manje državnog uplitanja u ekonomske procese. Za ilustraciju, finski su znanstvenici iskoristili primjer američkog svemirskog programa Apollo – da bi se takav projekt ostvario, bilo je potrebno da država postavi ciljeve i financira većinu povezanih istraživanja i inovacija. Dakle, da bi se na razini sistema dogodila inovacija, kakva je potrebna za stvaranje održivog svijeta, potrebno je proaktivno, cilju okrenuto inoviranje i transformiranje. Snagu za to imaju samo države koje se, da bi do promjena došlo, nece moći zadovoljiti samo reaktivnim popravljanjem greška tržišta (kao što se trenutno čini s negativnim kamatnim stopama).

Sociolog Vedran Horvat, izvršni direktor Instituta za političku ekologiju, kaže kako modeli stalnog ekonomskog rasta već danas nisu mogući, no svi se i dalje prave da jesu i time ranonaše nepovratnu štetu ekosustavu i budućnosti novih generacija.

Problem je u politici, fosilni sektor je možda u slijepoj ulici, ali još uvijek ima puno novca i moći, čime u posljednje vrijeme u SAD-u gotovo isključivo podupiru republikance

Paul Krugman

Reorganizirati živote kako bi opstali

– U ovom trenutku i dalje je hereza govoriti o »odrastu« ili koncepatu odustajanja od rasta kao osnovne pokretače sile ekonomije i politike. Mi unutar granica planete i dostupnih resursa – uz prerasspodjelu i veće korištenje obnovljivih izvora – moramo reorganizirati svoje živote kako bi mogli opstati. Velik dio ljudi koji već danas osjeća klimatske promjene koje sa izravna posljedica industrije fosilnih goriva ne može se nadati da će sutra imati skupe tehnologije ili da će njihove ekonomije rasti, i što onda s njima? Što s nama, jer i mi smo na toj strani povijesti. Moji kolege Mladen Domazet i Tomislav Medak tvrde da nas »u Hrvatskoj, maloj, rubnoj i ne pretjerano tehnološki razvijenoj ekonomiji, nagle klimatske promjene kao posljedica nastavka dosadašnje prakse fosilnog pogona pozivaju na to da ozbiljno promislimo cjelokupnu logiku kapitalističke ekonomskog rasta baziranog na pokretnom i prostorno apstrahiranom energetskom izvoru i imperativu stvaranja viška vrijednosti kroz natjecanje s drugim posjednicima kapitala«, kaže nam Horvat.

U tranziciji prema održivosti, navodi se u BOIS-ovom izvještaju, moraju se dogoditi promjene na području energije, prijevoza, hrane i stanovanja.

Fosilna goriva su kvalitetan, lako nabavljiv izvor energije koji je napajao industrijalizaciju diljem svijeta, trenutno se 80 posto globalne energije dobiva iz fosilnih goriva, ali se od njih moramo odmaknuti zbog klimatskih promjena. Energetski povrat investicije se smanjuje, što znači da moramo trošiti sve više resursa da bi proizvodili energiju. Sadašnja ili još veća razina potrošnje energije neće biti moguća s alternativnim izvorima, što pak dovodi do toga da ćemo morati trošiti sve manje energije. Dakle, osim što moramo naći način da jeftinije dodemo do energije, morat ćemo je i manje trošiti.

Krugman: Odgađanje tranzicije ubija tisuće ljudi

Nobelovac i utjecajni kolumnist New York Timesa Paul Krugman u jednom od svojih nedavnih tekstova također se bavio prelaskom na energiju iz održivih izvora. Iako i on navodi da se već očekivao puno veći napredak u zastupljenosti i iskorištivosti takvih izvora energije, on je jak optimističan po tom pitanju. Glavni problem vidi u jakom političkom zaledu koje imaju tradicionalni »fosilni igrači«.

– Čak i bez velikih tehnoloških napredaka, možemo očekivati smanjenje cijene energije iz obnovljivih izvora jer će se ona sve više koristiti i industrija će akumulirajnim iskustva pronalaziti sve bolje i jeftinije načine za učinkovitu proizvodnju takve energije. Postoje područja, poput transporta, gdje su fosilna goriva još uvijek u velikoj prednosti, ali drastično »dekarboniziranje« ekonomije je moguće. Čak ne mora biti ni skupo. Problem je u politici, fosilni sektor je možda u slijepoj ulici, ali još uvijek ima puno novca i moći kojima u posljednje vrijeme u SAD-u gotovo isključivo podupiru republikance. Primjerice, 2016. industrija rudnika ugljena čak je 97 posto svojih donacija dala kandidatima Republikanske stranke – navodi Krugman.

Za uzvrat je ta industrija, kaže u svojoj kolumnu za New York Times, dobila predsjednika koji negira znanstvene spoznaje o klimatskim promjenama, Agenciju za zaštitu okoliša koja potiskuje dokaze o štetnosti zagađenje i ministra za energetiku koji je pokušao natjerati da se iz prirodnog plina i obnovljivaca subvencionira ugljen i nuklearke.

– Sve to neće zaustaviti promjene, ali će ih usporiti. To žele i zlikovci iz ove priče kako bi mogli što duže izvlačiti profit iz svojih sadašnjih investicija. Odgađanje tranzicije svake godine ubija tisuće ljudi i povećava rizik od klimatske katastrofe. Trump i njegova ekipa nas ne pokušavaju samo unazaditi na društvenim pitanjima, oni blokiraju i tehnološki napredak, a cijena te opstrukcije bit će visoka – zaključuje Krugman.

Sadašnje političke elite u velikom dijelu svijeta i dalje su primarno ovisne o naftnim lobijima i rade sve da bi tranziciju onemogućile ili odgodile

Vedran Horvat

To su dobre vijesti

– Potrebno je napraviti duboke intervencije u obrazovnom sustavu kako bi državna tijela i agencije imali ljude i kompetencije i uvoz morat će dosegnuti visi stupanj samodostatnosti u proizvodnji hrane, a u prehrani će se općenito smanjivati zastupljenost mesa i mliječnih proizvoda, odnosno povećavati zastupljenost hrane biljnog porijekla. Na području stanovanja, trebalo bi doći do smanjenja korištenja čelika i betona, čija je proizvodnja energetske intenzivnosti i utječe na okoliš, te povećanja korištenja drva.

– Da bi došlo do tako značajnih promjena, potrebno je jako političko vodstvo, aktivnosti koje se bazirају samo na slobodnom tržištu nisu dovoljne. Potrebna je sveobuhvatna vizija i usko koordinirani planovi za svijet u kojem se autonomne ekonomije i društva upuštaju u međunarodnu trgovinu zbog specifičnih razloga, poput osiguranja hrane, a ne zbog slobodne trgovine kao takve – smatraju finski znanstvenici.

Sve je to u suprotnosti s neklim prevladavajućim ekonomskim modelima i postulatima, poput onog da samo ograničeno uplitanje države omogućava učinkovitost gospodarstva. U suprotnosti je i s idejama kako bi država trebala izbjegavati trošenje da ne bi došlo do proračunskog deficita kao što bi trebala izbjegavati pravila koja negativno utječu na postojeće privatno poduzetništvo zbog straga od pada poreznih dohodaka. Promjene tih modela, ističu u BIOS-u, su nužnost.

Ravnomjerni raspoređena kupovna moć

– Smisao ekonomskih aktivnosti nije u konstantnom ekonomskom rastu, nego u stvaranju infrastrukture i praksi za postfosilno društvo s radikalno manjim opterećenjem na prirodni ekosustav. U bogatim zemljama građani bi imali manju kupovnu moć, ali bi ona bila ravnopravnije raspoređena. Građani u svim zemljama bi imali pristup smislenim poslovima i mogli bi vjerovati da se poželjna budućnost gradi na kolektivnoj razini. Proaktivno upravljanje gospodarstvom vođeno od strane države u suprotnosti je s današnjim dominantnim političkim poretkom koji se okreće ako slobodne trgovine – kažu finski znanstvenici.

Ako dođe do tranzicije, u nju će nas povesti skupina progresivnih zemalja, ali autori opet naglašavaju potrebu za prihvaćanjem ekonomskog razmišljanja koje omogućava program velikih javnih investicija s jedne strane, te snažnu regulaciju i okolišna ograničenja s druge strane.

– U modernoj globalnoj ekonomiji, dravse su jedini igrači koji imaju legitimitet i kapacitet da organiziraju i financiraju tako velike tranzicije – zaključuje se u dokumentu pisanom za Ujedinjene narode.

S tim se mišljenjem slaže i Horvat koji kaže kako bez državnih intervencija i dugoročnih mehanizama i okvira podrške koji garantiraju ekološku tranziciju uistinu nije moguće napraviti potrebne promjene, ali ističe još nekoliko aspekata.

Energija kao temeljno ljudsko pravo

Izvršni direktor Instituta za političku ekologiju Vedran Horvat kaže kako već postoje scenariji koji se razvijaju a koji pravo na energiju konsolidiraju kao temeljno ljudsko pravo, prema kojem bi svakom stanovniku Zemlje pristup energiji trebao biti moguć i besplatan

– Za koje desetljeće bo bi mogło biti izvedivo i moguće, pogotovo uz snažne javne intervencije koje bi u samom početku uspostavile okvir za održivost takvog modela, i uz dostupnost tehnologija koje omogućuju jeftinu i čistu energiju. Ako bi to prepustili tržištu, takav preokret ne bi bio moguć, osim ako bi vlasnici kompanija našli druge i zaobilazne načine da nadomjestiju svoj izostanak prihoda. Osnovno plinanje je međutim kako ekološka tranzicija koju je tehnološki moguće riješiti, rješava pitanja nejednakog pristupa energiji - objašnjava Horvat.

– Sadašnje političke elite u velikom dijelu svijeta i dalje su primarno ovisne o spomenutim lobijima i rade sve da bi tu tranziciju onemogućile ili odgodile. Društvo mora biti sastavni dio promjene, promjena se neće dogoditi bez samog društva. Ona mora duboko zahvatiti i ponašanje potrošača na jednoj strani lanca, ali i zakonodavca koji mora ograničiti ponašanje kapitala koji je sklon nastaviti sa svojom fiksacijom o ekonomskom rastu i stvaranju profita. U tome zakonodavca treba stalno nadzirati društvo u kojem postoji konsenzus da se s manje potrošnje energije može osigurati kvalitetan život, a da nam sve drugo skraćuje životni vijek na zemlji. Te elite i dalje djeluju na fosilni pogon, a to nada društva ne trebaju – zaključuje Horvat.

Reuters